KULT SVETOG DUJMA KROZ VJEKOVE

KULT SVETOG DUJMA KROZ VJEKOVE

DOMOVINA SV. DUJMA

Na najistočnijem dijelu Sredozemnog Mora, ondje gdje se sirijska obala ljubi s obalom maloazijskom praveći neku vrst pravoga kuta, 20 kilometara daleko od mora, na južnoj obali široke rijeke Oronta, na podnožju zelenih obronaka Silpija, sterao se u prvim vjekovima kršćanstva grad Antiohija, poslije Rima i Aleksandrije, najveći grad rimskog carstva. Osnovan oko god. 300. prije Krista od Seleuka I, koji mu je dao ime svog oca Antioha, vojskovođe Filipa Makedonskoga, potpao je god. 64. prije Krista pod rimsku vlast, dobio autonomiju i postao sijelom carskog namjesnika, vojničke i političke uprave nove rimske provincije Sirije.

Kad je Antiohenac govorio strancu o svom rodnom gradu, on je s ponosom opisivao njegove dvije glavne ulice. Bile su duge nekoliko kilometara, jedna je išla od sjevera prema jugu, a druga od istoka prema zapadu, sastajale su se u centrumu grada i tako dijelile grad u četiri jednaka dijela. Herod Veliki bio je postavio u ove dvije ulice četiri reda stupova, koji su na vrhu bili urešeni kipovima takve grčke ljepote, kakve kasniji vijekovi nijesu više znali da stvore. Po jedan red stupova bio je postavljen uz ivicu ulice, druga dva reda dijelila su ulicu u tri dijela: srednji dio bio je određen za teška kola, lijevi i desni za pješake, konjanike i elegantne dvokolice. — Na otočiću usred rijeke dizala se palača: jedanput dvor silnih Seleukida, a u doba rimskog gospodstva palača rimskog namjesnika. U drugoj polovici III stoljeća bila je ona nanovo i još ljepše sagrađena od careva Galijena i Dioklecijana, po nacrtu, valjada, onih istih velikih majstora, koji su malo kasnije gradili i splitsku palaču. — Oko grada bilo je sazidano četiristotine kula, sve povezane između sebe debelim zidom, koji se prema jugu penjao do vrh Silpija, što je sve davalo gradu grandiozan izgled. — Ogromna vodena centrala obilno je opskrbljivala vodom mnogobrojne javne i privatne kupelji, umjetničke česme i silnu vodenu i kanalsku gradsku mrežu. Neiscrpiva množina vode rijeke Oronta i slapovi Dafne omogućivali su ovoj hidrocentrali da bogato opskrbi vodom ne samo velike palače bogataša i siromašne stanove radnog naroda ovog polumilijonskog grada nego i lijepe zaseoke plemića u najbližoj okolici. — Naveče je grad bio obasjan tolikom množinom svje-

tiljaka, da je antiohijski retor Libanije četvrtog stoljeća poslije Krista mogao da napiše: »Dan i noć kod nas se razlikuju samo po vrsti rasvjete; marne ruke radnika tekar zapažaju promjenu i nastavljaju mirno svoj posao.«

Ova sjajna slika — razumije se — imala je i svoje tužno naličje. Socijalne opreke bile su, kao svugdje u poganško staro vrijeme, neizmjerno velike. Dvije trećine stanovnika bili su bespravni robovi, dok su bogati trgovci, vlasnici manufaktura, veleposjednici i sinovi bogatih patricijskih obitelji imali sve ono što im je srce moglo zaželjeti. Raskalašenost ovih krugova bila je toliko velika, da je Juvenal, poznati rimski satiričar, hoteći slikovito izraziti svoje gađenje prema carskom Rimu, u jednoj svojoj satiri kazao, da mu se čini da su se vode sirijskog Oronta slile u Tiber i tu ostavile svoje gadno blato (Sat. III, 62. 66).

Među raznovrsnim stanovnicima ovog istočnjačkog grada, koji su bili u ogromnoj većini pogani, bilo je i mnogo Židova; njihovu glavnu sinagogu spominje historičar Josip Flavije i kaže, da je bila osobito krasna. (Bellum Iud. 7. III-3).

U ovu internacionalnu spilju pokvarenosti trebalo je da uđe što prije kršćanstvo, jer je ovaj grad trebao, više nego i jedan drugi, da čuje blagu vijest Kristovu, vijest bratstva, čistoće i ljubavi!

Čitamo u **Djelima apostolskim**, napisanim od sv. Luke, u pogl. XIX, retku 26, da je Antiohija igrala odličnu, dapače prvu ulogu u početku kršćanstva. Uz kršćansku općinu, danas bismo kazali župu, koja se sastojala od obraćenih Židova, i koju je, kako kaže Euzebije u svojoj **Crkvenoj povijesti** (III, 36), osnovao sv. apostol Petar, ovdje je bila utemeljena i prva kršćanska općina od obraćenih pogana a koja je osobito napredovala uslijed neumorna rada sv. Pavla i sv. Barnabe. U ovom su gradu članovi nove vjere, još za života svetih apostola, prozvani kršćanima (Djela apost. XI, 26). Prije su se oni, da izbjegnu progonima, nazivali raznim drugim imenima, a ovo su im ime dali njihovi neprijatelji, koji su, živeći u neposrednoj blizini Palestine, slušali mnogo o djelima i propovijedanju Kristovu, kao i o njegovoj smrti na križu; dali su im ovo ime da im napakoste, ali tim ujedno nama pružili još jedan dokaz, da je Isus historijska ličnost. — Iz Antiohije je Pavao krenuo dva puta na svoj apostolski put da širi kršćanstvo prema Zapadu; iz Antiohije se kršćanstvo širilo i prema Istoku, jer baš iz ovog grada došli su kršćanski misionari u Mezopotamiju i Perziju.

Antiohija, kao helenistično-orijentalni velegrad, imao je odavna dobre poganske škole u kojima su poučavali sofisti i retori. Kršćani, osobito svećenici, nijesu smjeli da za njima zaostanu u naobrazbi.

Već u prvim vjekovima među antiohijskim biskupima i svećenicima ima više pisaca; ovdje je polovinom III stoljeća osnovana glasovita antiohijska bogoslovska škola, koja je tumačila Sveto Pismo isključivo historijsko-gramatičkom metodom, ostavljajući aleksandrijskoj školi da traži alegorijski, sakriveni smisao Svetih Knjiga.

SVETI DUJAM DOLAZI U SOLIN

Sveti Dujam rodio se u Antiohiji, u tom gradu proveo je mladost svoju. U drugoj polovici III stoljeća stigao je on u Salonu — Solin, da tu širi kršćanstvo. Rođen od oca Sirijanca i majke Grkinje, naučio je već u svojoj rodnoj kući sirski i grčki jezik, a učeći na školama u Antiohiji koja je tada već 300 godina bila pod rimskom vlašću, potpuno je usvojio znanje latinskog jezika i tako je mogao da tumači kršćansku nauku i Rimljanima i koloniji grčko-sirskoj, koja je u to doba bila dosta brojna u Solinu.

U vrijeme kad je Dujam došao u Solin, kršćanstvo je tu, bez dvojbe, već bilo dosta poznato.

Još god. 58. ili 59. piše sv. Pavao Rimljanima (XV, 19), da je on od Jeruzalema do Ilirika napunio sve Evanđeljem Kristovim. Ne zna se, istina, da li oznaka do Ilirika ovaj uključuje kao što to tvrdi sv. Jeronim u pismu ad Marcellam (Epistula LIX, De quibusdam quaestionibus Novi Testamenti. Apud J. P. Migne, Patrologiae lat. tom. XXII, col. 696, Lutetiae Parisiorum 1864), ili Pavao ovim riječima hoće da kaže da je došao samo do granica Ilirika, kao što ovo mjesto, uz mnoge druge, tumači Soden (Pastoralbriefe im Handkommentar zum N. T. Freiburg 1893) ali iz Pisma što ga je upravio isti Pavao god. 66. ili 67. Timoteju, tada biskupu u Efezu, znamo da je Pavao poslao svog učenika Tita u Dalmaciju (II Posl., IV, 10). Dokle je pak Tito dopro, gdje je propovijedao i s kojim uspjehom, nije nam poznato. Svećenici na blagdan sv. Tita, koji dolazi svake godine 6. veljače, čitaju u časoslovu ove riječi: »Traditur Titum inter Dalmatas, ut crucis vexillum explicaret strenue consudasse.« — Predaja je, da se Tito mnogo trudio među Dalmatima razvije Kristov barjak (Lectio VI). Ako je bio u Solinu uspjesi njegova propovijedanja nijesu mogli biti veliki, a i onakvi kakvi su bili, lako je da su bili ugušeni od progonstava koja su kasnije nastala.

Nego kako je Solin bio najveći i najugledniji grad rimske pokrajine Dalmacije, koja se protezala od rijeke Raše u Istri do Lješa u Albaniji, na sjeveru gotovo do Save, a na istoku čak do Rudnika

u Srbiji, i uz to bio trgovačko središte za cijelo svoje bogato zaleđe, Solin je primao u svoje krilo s istoka i sa zapada ljude raznih jezika i raznih vjera. Sigurno je među ovim došljacima bilo i kršćana, koji su vjeru kršćansku ne samo čuvali u svom srcu, nego je i širili. Jer u ono doba svaki je kršćanin bio prema prigodi i potrebi i dobar misionar.

Druge polovice III stoljeća, napokon, poslano je iz Rima više biskupa-misionara u razne krajeve svijeta, da naviještavaju novu vjeru ili da je učvršćuju ondje, gdje je zbog progonstva bila malaksala. U to doba bio je poslan Venancije u Solin. On je odanle zalazio i u dalje krajeve, u Neretvansku dolinu, u Hercegovinu i Bosnu. Vjerski mir, koji je vladao u rimskom carstvu za careva Galijena (260—268) i Klaudija (268—270), te skoro za cijele vladavine cara Aurelijana (270—275), dopuštao je vjesnicima nove vjere da slobodno vrše svoj apostolski rad. Bilo je, istina, i kroz to vrijeme progonstava lokalne naravi, pa je za vrijeme jednog takvog progonstva, koje se provađalo u Dalmaciji na bazi odluke Septimija Antiohijana, koji je kao uzurpator bio za kratko vrijeme zavladao ovim našim krajevima, po svoj prilici, i Venancije god. 274. pretrpio mučeničku smrt u Delminiumu — Duvnu. (Bulić, Sveti Venancije, prvi biskup solinski i mučenik duvanjski, u Vjesniku Hrvat. arh. društva u Zagrebu, N. S. XV, 1928.)

Dujam nije, dakle, prvi donio u Solin blagu vijest Kristovu, ali on je oko širenja kršćanstva u Solinu dugo vremena i s uspjehom radio, pa ga mi s pravom smatramo p r a v i m o r g a n i z a t o r o m i u t e m e l j i t e l j e m Crkve solinske. Njegov rad u Solinu trajao je preko dvadeset godina, a vrijeme njegova rada poklapa se nekako s vladanjem cara Dioklecijana. Kako se Dioklecijan za prvih 13 godina svoga vladanja pokazivao sklon kršćanima, a počeo žestoko progoniti kršćane tek osamnaeste godine svoga vladanja, to je Dujam mogao da skoro do kraja života nesmetano vrši svoju svetu misiju. I vršio ju je s velikim žarom i s velikim uspjehom!

U vrijeme kad se provađao četvrti carev edikt protiv kršćana, osuđen je i Dujam na smrt...

»Ne plaši on se divljeg tiranina,
Već davši krvcu, plemeniti junak
K zvijezdama penje veseo se, ište
Svetačku slavu.«

(Iz negdašnje službe u senjskoj biskupiji, himna na Večernji, u zbirci Crkveni himni Milana Pavelića, Zagreb 1935, str. 353.)

Svetom Dujmu bila je glava odsječena mačem. Na ovaj način u prvim vjekovima bivali su pogubljeni rimski građani i odličnici; u zadnjem progonstvu, progonstvu Dioklecijanovu, ova vrsta kazne bila je primjenjivana često, iako ne uvijek, na kršćane bez razlike: na vojnike, biskupe, svećenike, đakone, činovnike, matrone i pučane. Bio je to častan, ali i brz postupak. Povjesničar Euzebije pripovijedajući o procesu protiv triju kršćana u Cezareji kaže da namjesnik Firmilijan »nije mogao suzdržati svoju srdžbu pa zato nije htio da odugovlači s njihovom smrću dugo ih mučeći nego je naredio da im se odmah odsječe glava«. (De mart. Palestinen. 9).

Egzekucija je bila javna, ali nije bila skopčana ni s kakvim posebnim formalnostima. Nije bivao podignut nikakav podium da bi čin mogli bolje motriti gledaoci, ni na jednoj fresko slici iz onih vremena, koja nam prikazuje glavosjek, nema onog odurnog panja, koji nas sjeća mesarnice, panj ne spominje ni jedan autentičan izvještaj iz tih starih vremena. Osuđenik je klečeći na zemlji ili uspravan uz jedan stup čekao smrtonosni udarac.

Pojedinosti Dujmove smrti nijesu nam poznate, jer je Dioklecijan dao spaliti arhive kršćanskih općina; možemo ih sebi predočiti pročitamo li akta o izvršenju smrtne osude nad sv. Ciprijanom, koja su nam se sačuvala. Biskup i crkveni pisac Ciprijan mučen je za progonstva Valerijanova god. 258. u Kartazi, dakle, pò vijeka prije sv. Dujma. Izvještaj glasi:

»Ciprijan bi odveden na Sekstovu poljanu i tu skine on sa sebe svoj plašt, klekne i neko vrijeme ostane zaduben u molitvi. Zatim svuče i dalmatiku i preda je đakonima pa obuče jednu lanenu haljinu i tako je čekao krvnika. Kad ovaj stigne, Ciprijan naredi svojima da mu daruju 25 zlatnika. Braća prostriješe preda nj nekoliko sagova i ručnika. Zatim svetac zaveže sam sebi oči. A, jer nije mogao da sebi veže i ruke, jedan svećenik i jedan subđakon, obojica su imali ime Julijan, učiniše mu ovu uslugu. Eto, na ovaj način bio je smaknut blaženi Ciprijan.« (Acta proconsularia s. Cypriani, 5). Na ovaj način bio je ubijen i prvi redoviti biskup solinski. Bilo je to 10. travnja 304, kad je u Solinu bio carski namjesnik M. Aurelije.*

Car Dioklecijan nalazio se tada u blizom Aspalatosu, gdje se na povratku iz Rima na putu za Nikomediju bio zaustavio da vidi kako napreduju radnje na njegovoj palači, koja je trebala da bude

* Kako 10. travnja pada vrlo često kroz Veliku sedmicu ili kroz Uskrsnu osminu kad se po liturgičnim propisima ne mogu svetkovati sveci, uspomena smrti Dujmove prenesena je na 7. svibnja.

što prije svršena, jer je želio da u njoj čim prije, iza gorkih razočaranja u životu i vladanju, nađe mira i počinka, a osim toga se primicao ugovoreni rok sa carem Maksimijanom, da će se obojica odreći prijestolja.

Skupa s Dujmom poginula su istog dana, ili dan kasnije, i četiri vojnika tjelesne straže samog cara: Gajan, Antiohijan, Paulinijan i Telij.

DUJMOV KULT U SOLINU

Jedan kršćanin uzme tada mrtvo tijelo Dujmovo i dade ga pokopati u jugoistočnom dijelu svog zaseoka, na mjestu danas zvanom Manastirine. To je dalo povoda da su se i drugi kršćani dali pokopati u blizini tijela ovog svetog mučenika. Pored ostalih tu je pokopan i Dujmov sinovac biskup Primus.

Odmah po Milanskom ediktu tri prostorije ovog zaseoka bile su pretvorene u pravokutnu malu crkvu, a s vremenom imućne kršćanske obitelji prizidaše ovoj crkvici dvanaest grobišnih kapela, takozvanih m e m o r i j a. Same pak grobnice bile su ili podzemno posvođene prostorije ili sarkofazi. Koncem IV stoljeća provale germanskih četa opustošiše ovo groblje. Poslije kad su neprijatelji bili protjerani, kršćani odstraniše preostatke grobišnih kapela i podigoše nad bivšim grobištem veliku trobrodnu baziliku, pridržavši staru crkvu kao poprečni brod nove crkve. U VI stoljeću bazilika je bila dalje izgrađena time što joj je na zapadu pridodano predvorje, a u samoj bazilici podignut četverouglasti pjevački kor, naslonjen na oltarnu ogradu. Početkom VII stoljeća poharaše okolicu Solina Avari: čvrste zidine grada odolješe, istina, navalama, ali u groblju u Manastirinama, koje je bilo vani gradskih zidina, sve je bilo uništeno. U pomanjkanju sredstava za uspostavu bazilike u pređašnje stanje, Solinjani preudesiše za nevolju samo poprečni brod za malu crkvu. Oko 615. pade konačno Solin pod udarima Avara.

Iz Solina ih rastjerao silnik,
K'o jastreb ptice ili janjce vuk;
Zaposjeo im kuće, spalio crkve,
Skupocjeno ruho, otaca njihovih dar.....
Ali, utaman:
Nije mogao uništiti u dušama kršćana
Prema staroj Saloni ljubav i žar.

Zato, čim su se u Solinu i njegovoj okolici stišale ratne oluje, povratiše se mnogi sa otoka gdje su se bili sklonili, natrag, još u prvoj polovici sedmoga stoljeća, pod vodstvom Velikog Severa, ali našavši

Od crkava razbacani kreč
I mahovinom pokrivene stijene.....
Vidjevši kako po svetištu riču nevjernika volovi i krave,
I travu pasu,
Te kako hatovi ržu u kasu,
Junačkih pređa gazeć im prah.....

nastaniše se u Dioklecijanovoj palači i tim činom postaviše temelje Splitu.

U ove dane dogodila su se dva događaja od velike važnosti za Crkvu u ovim krajevima. Tada vladajući papa Severin (638—640) posla u Split svog poslanika Ivana, a rodom iz Ravenne, da u novoosnovanom gradu i njegovoj okolici odgaja narod u kršćanskoj vjeri. Ovog Ivana kler i narod, kao što je to tada bio običaj, izabra prvim splitskim nadbiskupom. (Sakač, Apostol Hrvata Ivan Ravenjanin, Ž i v o t, Zagreb 1938, br. 7) Severinov nasljednik, Ivan IV (640—642), rodom Dalmatinac, vrlo lako jedan od solinskih izbjeglica za vrijeme velike gradske katastrofe, posla opata Martina, da otkupi sužnje i sabere kosti mučenika u Solinu i okolici. (Ovako Liber Pontificalis, ovaj za povijest VI—IX stoljeća izvor prvoga reda).

Opat Martin donese u Rim mnogo kostiju svetih mučenika, koje bijaše skupio po Istri i Dalmaciji, pa njima u počast papa Ivan IV sagradi kapelu u krstionici sv. Ivana Lateranskoga, koju dovrši njegov nasljednik papa Teodor I (642—649). Kosti svetih mučenika počivaju pod oltarom ove kapele, a nad oltarom je veliki krasni mozaik. U gornjem dijelu mozaika, u vrhu, među prozorima, simboli su četiriju svetih evanđelista, a sa strane dva mistična grada, Jeruzalem i Betlehem. U izdupku apside, u vrhu je poprsje Spasitelja, koji dijeli blagoslov. Pod Spasiteljem se vidi kor svetaca, a u sredini je blažena Djevica Marija raskriljenih ruku u položaju molitve, predstavljena kao posrednica i kraljica Svih svetih. N a j l j e p š i s a č u v a n i G o s p i n l i k k r o z p r v i h s e d a m v j e k o v a!..... O desnu i lijevu stranu Gospinu stoje dva glavna apostola: sv. Petar držeći ključeve u desnoj, a štap u lijevoj ruci, i sv. Pavao s knjigom na prsima. Do sv. Petra stoji sv. Ivan Krstitelj a do sv. Pavla — sv. Ivan Evanđelist. Za ovim je sv. Venancije na desnoj strani, a s druge strane nalijevo sv. Dujam, oba u bi-

skupskom odijelu s palijem. Jedan i drugi nose u lijevoj ruci knjigu Evanđelja, svjedočanstvo svoje vjere i svog apostolata. Zatvaraju red, po stalnom običaju na mozaicima, desno papa Ivan IV, koji je počeo graditi ovu kapelu u počast sv. Venanciju i kojemu on prikazuje model iste, a nalijevo papa Teodor, koji je ovu kapelu dovršio. Na jednoj i na drugoj strani ove centralne slike prikazani su Gajan, Antiohijan, Paulinijan i Telij obučeni u odijelu vojničke tjelesne careve straže, sva četiri mučena u Solinu u isto vrijeme kad i Dujam, s krunom mučeništva u ruci. Do njih na desnoj je đakon Septimije u dalmatici i Maurus porečki u biskupskom odijelu, a s lijeve Anastazij tangar u građanskom odijelu s krunom mučeništva u ruci i Asterij u kazuli svećeničkoj, zašiljenom bradom, baš kao što se još vidi na inače vrlo nejasnim ostacima afreska u malom oratoriju u amfiteatru u Solinu.

Ispod slika u sredini natpis je na latinskom jeziku, koji u slobodnom prijevodu glasi: Papa Ivan izvršio je uz pomoć Božju pobožni zavjet. On je ustrajnim zauzimanjem dao načiniti ovaj spomenik, koji se sjaji poput dragocjenih kovina na krstionici. Tko god amo pristupa, neka se duboko Kristu pokloni i uzdigne svoje vruće molitve nebu (La civiltá cattolica, 1898, str. 211-223, 717-733).

I tako je sv. Dujmu podignut u sv. Ivanu Lateranskom, crkvi matici cijelog katoličkog svijeta, spomenik koji još i danas, poslije trinaest stotina godina, svjedoči o njegovu djelovanju i o njegovoj vjeri!

DUJMOV KULT U SPLITU

Toma Arciđakon u svojoj Povijesti solinske Crkve ovako opisuje povratak solinskih izbjeglica na kopno:

»Bio je među Solinjanima što se skloniše na susjedne otoke čovjek po imenu Sever... Njega su nazivali Velikim Severom, jer se ugledom isticao nad ostalima. Taj stade nagovarati svoje sugrađane da se vrate u zavičaj. A kako nije bilo sigurno nastanjivati se među ruševinama staroga grada, svjetova im, da se privremeno smjeste u Dioklecijanovoj palači, gdje će moći uz sigurnije boravište bar koju česticu svog zemljišta bez velikog straha posjedovati, dok se prilike ne poprave, te će se moći obnoviti Salona. Taj se savjet svidio svim plemićima i pučanima ...

Tada pokupivši i ukrcavši na lađe sve što su imali na otocima, preploviše sa ženama i dječicom, ali bez stoke preko mora i uniđoše u rečenu zgradu, koja nije bila građena za varoš već za

carski dvor... Smjestivši se dakle ondje, udese svoje priproste stanove, kako je već tražila nužda. I tako je Salona, onaj napučeni grad, plemenit i star, radi mnogih grijeha, što ih je počinila protiv Boga spala do takove bijede da ih od nekadanjeg obilja ne preostade ni toliko, te bi mogli naseliti prostor onog malog mjesta, nego, smjestivši se u onom dijelu, što gleda na more, ostave prazan ostali dio gradića« (Glava X).

Za novo naselje u Dioklecianovoj palači trebalo je urediti i crkvenu hijerarhiju. Svi dalmatinski otoci od Cresa do Mljeta, uključivši tu i dva grada na otoku (Trogir i Zadar) te Dioklecijanova palača sačinjavali su dalmatinsku provinciju ili bolje kazano dalmatinski temat, dalmatinsku vojnu krajinu, i politički potpadali pod namjesnika Istočnog rimskog carstva, koji je stolovao u Ravenni (Barada, Episcopus Chroatensis, Croatia sacra, Zagreb 1931, str. 165 - 166). Crkveno, ovaj teritorij bio je pod zapadnim patrijarhom, koji je ujedno bio i vrhovni poglavica Katoličke Crkve, papa, i stolovao u Rimu. O uređenju crkvene hijerarhije u Dioklecijanovoj palači, morali su stoga,po ondašnjoj crkvenoj praksi, voditi brigu i ravenski egzarh i rimski papa. Da je ravenski egzarh uistinu sudjelovao u izboru prvog apostolskog vizitatora, kojeg je papa poslao u novoosnovani Split, svjedoči među ostalim, i samo njegovo podrijetlo. Toma Arciđakon piše: »Međutim pošalje vrhovni biskup nekog legata po imenu Ivana, rodom Ravenjanina, da obađe dalmatinske i hrvatske strane i popravi spasonosnim opomenama kršćane. U crkvi pak solinskoj od razorenja nije bio posvećen poglavar. Časni dakle Ivan stade nagovarati kler i puk, da bi trebalo da oni kod sebe obnove nadbiskupsku čast staroga grada. To im se vrlo svidjelo i godilo im. Tada se prema običaju skupi kler i puk i svi se izbornici jednoglasno odluče za spomenutog Ivana« (Glava XI).

Izbor Ivana Ravenjanina za prvog splitskog nadbiskupa izvršio se god. 640, dakle 25 godina poslije razorenja Solina, u vrijeme kad su bizantinskim carstvom vladala tri okrunjena cara suvladara: Heraklije i njegovi sinovi Konstantin i Herakleon, kad je bio egzarhom u Ravenni Izacije, a Katoličkom crkvom upravljao papa Severin (Sakač, Apostol Hrvata Ivan Ravenjanin).

Toma Arciđakon ovako opisuje početak biskupovanja Ivanova: »A on primivši posvećenje od gospodina pape, zađe među svoje kao dobar pastir, ne s nakanom da zgrće novce, jer je Crkva bila do skrajnosti siromašna, već gonjen ljubavlju nastojao je sticati duhovno blago spasavajući duše. Njemu bi dozvoljeno od Apostolske stolice, da povlasticu svega ugleda, što ga je od

starine imao Solin, dobije splitska Crkva... Tada spomenuti Sever darova Crkvi svoj stan, što ga je dobio kad se vratiše s otoka, sa ugaonom kulom i palačom, odredivši da ondje bude episkopij. I ondje prepoštovani biskup Ivan počne prvi stanovati« (Gl. XI).

Nova nadbiskupija splitska trebala je katedralu. Na gradnju nove nijesu mogli ni misliti zbog siromaštva. Sjetio se tada Ivan preporuke, koju je malo prije, oko god. 600, bio dao papa Grgur Veliki apostolu Engleza sv. Augustinu neka ne ruši poganskih hramova, već samo idole u njima. »Ako su naime hramovi« — piše papa — »dobro građeni, nužno je, da se u njima štovanje sotone zamijeni počitanjem pravoga Boga« (Farlati, Illyricum sacrum, III, str. 29). Sjetio se Ivan kako je sama tri decenija prije papa Bonifacije IV bio preudesio u kršćansku crkvu rimski Pantheon posvećen svim bogovima, i posvetio ju Blaženoj Djevici Mariji, kraljici mučenika i u istu tom prigodom bio prenio iz katakomba 28 kola kostiju svetih mučenika, pa i on odluči da učini nešto slično.

U palači bio je još dobro sačuvan Dioklecijanov mauzolej, pa ga on odluči pretvoriti u stolnu crkvu. Mauzolej je imao samo jedna vrata, a svjetlost je ulazila kroz jedini polukružni prozor nad vratima, pa je u Mauzoleju vladala, kako se to grobnici i dolikuje, mistična polutama. Posljednje zrake sunca pri zapadu činjahu te se samo za koji trenutak svjetlucaše šareni stakleni mozaik, kojim bijaše oblijepljena kuba Mauzoleja. Da Mauzolej uzmogne poslužiti kao crkva, trebalo je otvoriti još koji prozor da svjetlo Božje uđe u tu mračnu prostoriju, trebalo je otvoriti još jedna vrata da vjernici mogu lakše ulaziti i izlaziti iz crkve. Ivan učini jedno i drugo. Nažalost, pragovi i arhitravi južnih vrata, otvorenih od Ivana Ravenjanina, bili su oštećeni tijekom vremena, i bili su nadomiješteni sadašnjim romanskim vratnim okvirom iz XII ili XIII stoljeća (Karaman, O počecima srednjevjekovnog Splita, u Hoffilerovu zborniku, Zagreb, 1940).

Učinivši ove potrebite, a lake predradnje, Ivan očisti Mauzolej od idola, kako kaže Toma Arciđakon. (Glava XI). Kako se Dioklecijan za života bio dao nazvati Jupitrovim sinom ili Jupitrovom inkarnacijom (Jovius), to se pod ovim riječima može lako razumijeti Dioklecijanovo mrtvo tijelo, koje je ležalo u sarkofagu u podzemnoj kripti. A jer je gornji dio Mauzoleja služio za kult herojiziranog cara, izbacio je Ivan i odavle sve što je tu moglo biti poganskoga. (Grga Novak, Povijest Splita 1957 str. 33). I kad je sve ovo bilo gotovo, onda napravi u istočnom četverouglastom izdupku, prema glavnim vratima ulaza, glavni oltar u čast Bogorodice. Razumije se, da je ovaj oltar bio u stilu onog vremena, prema tome sasvim drukčiji, nego što je današnji (Toma Arciđakon, gl. XI).

Splitski kroničar iz XV stoljeća A. Cutheis kaže da je prvi nadbiskup dao načiniti na ovom oltaru srebreno svetohranište (srebrni tempal) — (Historia de Gestis civium spalatinorum; — Farlati, Illyricum sacrum, I, str. 324). Kad je i kako propalo ovo svetohranište, ne znamo. Vrlo lako za četvrte križarske vojne, kad se ono ugarsko-hrvatski kralj Andrija II čudno spremao na put u Svetu Zemlju i nemajući potrebitih novaca oplijenio crkve i oltare. A baš u Splitu ukrcao se on sa svojih 10.000 izabranih vitezova, u kolovozu 1217, na mletačke lađe, da se preveze na Istok, a Mlečani zahtijevali za prevoz skupe novce (Lasman, Povijest Crkve Kristove, Zagreb 1911, str. 97).

Prije nego što će Ivan posvetiti ovako uređenu katedralu, trebalo je da po starom običaju, koji je s vremenom postao propisom, donese u nju moći svetog Dujma, biskupa, i svetog Staša, tangara. Tijelo svetog Dujma bilo je postavljeno u južnu, a sv. Staša u sjevernu polukružnu udubinu, sa strana glavnog oltara. I kad je sve ovo bilo gotovo, onda s velikom radošću i klicanjem sakupljenog naroda posveti Ivan Crkvu i postavi ondje svećenstvo, da obavlja tu djela službe Božje. Još i danas lijepo se vide uklesani križevi na vanjskoj strani Mauzoleja, kao što se onda običavalo činiti prigodom posvećenja crkve, a što se danas čini s unutarnje strane.

Kosti sv. Dujma bile su sahranjene u sandučiću od čempresova drva, koji je bio obložen olovom. Ovaj olovni bio je postavljen u mali mramorni sarkofag, a mali mramorni sarkofag opet u veliki, na kojemu je uklesan mladenački lik Dobroga Pastira s ovčicama.

Moći sv. Dujma nijesu štovali samo Splićani: ovamo su dolazili da mu iskažu štovanje i susjedni mogućnici i kraljevi (Toma Arciđakon, gl. XIII).

Hrvatski knez Mutimir dosudi god. 892. na svom dvoru u Bijaćima splitskoj crkvenoj vlasti crkvu i posjed sv. Jurja u Putalju i dan kasnije pohiti knez u Split i položi na žrtvenik sv. Dujma do njegova sarkofaga povelju svog kneževskog suda uz druge različite darove (Šišić, Priručnik izvora hrvatske historije, dio I, čest 1, Zagreb 1914, str. 197; Katić, Prijepisi dviju najstarijih povelja iz hrvatske povijesti, u Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. LI, Split 1940, str. 101-124).

U XI stoljeću, kad hrvatski kraljevi pripojiše negda bizantinske gradove dalmatinskog primorja svojoj kraljevini, nepoznati kralj toga doba darova za oltar sv. Dujma mramornu ogradu, ukrašenu pleternim skulpturama i likom kralja darovatelja: ploče ove

ograde ostadoše tu punih 400 godina, a kasnije su upotrebljene za splitsku krstionicu, gdje se i danas nalaze.

U XV, naime, stoljeću zaželješe Splićani, da se sv. Dujmu i sv. Stašu sagrade novi oltari po ukusu tadašnjeg vremena, pa je zato mramorna ograda darovana od hrvatskog vladara morala da bude maknuta sa svoga mjesta. Za novi oltar sv. Dujma prvi doprinos u srebru dala je Jelena, žena bosanskog vojvode i gospodara Splita Hrvoja, ali najveći dio potrebnih sredstava namaknuo je tadanji splitski nadbiskup, dominikanac Petar Dišković, Pažanin.

Jerolim Kavanjin u svom Bogatstvu i uboštvu ovako govori o ovom oltaru:

»Bogoljubni Paški Petar,
Ki podignu svetom' Dujmu
Od stien bielih veoma hitar
I liep oltar...« (Pjevanje VI)

Nadbiskup Dišković nije dočekao dovršenja ove kapele, umro je godinu dana prije, nekako koncem god. 1426.

Ovaj drugi oltar sv. Dujma građen je u kasno-gotičkom slogu i djelo je milanskog majstora Gašpara Bonina. Po mišljenju Karamanovu Bonino je zakašnjeli majstor, koji u konservativnoj sredini dalmatinske pokrajine produžuje do u treće desetljeće XV stoljeća tradiciju i praksu, koja se u njegovoj domovini u to doba već bila preživjela.

Bonino je nad oltarom sveo šiljasti baldahin, koji drže tri mramorna osmokutna stupa, lijepo iskićena intarsijom trolisnih crnih listića. Prednja ploča u reljefu razdijeljena je na pet dijelova, u kojima su Djevica Marija s djetetom Isusom, a njoj s jedne strane sv. Dujam s biskupskim znakovima i sv. Staš sa žrvnjem o vratu, a s druge strane sv. Marko evanđelist s lavom i sv. Petar s ključevima. Ispod baldahina postavljen je kip sv. Dujma u ležećem stavu.

Boninov je žrtvenik bio dobrim dijelom prevučen bojom i na mjestima pozlaćen. Kroz čitav srednji vijek, kao i u grčkoj i rimskoj umjetnosti, bio je običaj da se kamene skulpture bojadišu. Tek klasični činkvečento prekinuo je s tom praksom. Brojni rimski kipovi, koji su otkopani u to vrijeme, a u zemlji su bili izgubili svaki trag izvornog bojadisanja, učvrstili su umjetnike u krivoj vjeri da klasična umjetnost nije poznavala i nije trpjela bojadisanja kamena i mramora.

Boninovu baldahinu barok je koncem XVII stoljeća nadodao svoj kićeni sjaj. Sve do god. 1958. mogli su se s unutarnje strane istoga vidjeti drveni pozlaćeni okviri trokutastih kompozicija, koje

prikazuju evanđeliste i crkvene naučitelje, rad mletačkog slikara Bartula Bossi-ja, s nemirnim girlandama i bucmastim statuetama slatkih anđelčića. A kako se god. 1730. činilo bratimima sv. Dujma staro podnožje žrtvenika sa sarkofagom i reljefom Dobrog pastira odveć jednostavnim (!!). oni ga obložiše inkrustacijom raznobojnog mramora. God. 1958. ova inkrustacija dignuta je i od nje napravljen u sakristiji novi oltar da se vidi kako je izgledalo podnožje Boninova oltara od 1730 - 1958. Ovom prigodom dignute su s ciborija trokutaste slike evanđelista i crkvenih naučitelja, koje se sada čuvaju u muzeju crkvene umjetnosti kod crkve sv. Duha.

Malo prije spomenuta bratovština sv. Dujma ostavila je još mnogo dokaza svoje izvanredne brige oko Svečeva oltara. U katedralnoj riznici još se i danas nalazi više garnitura srebrnih kandelabara učinjenih troškom bratovštine u god. 1695, 1700, 1703. i 1716. Tu su i lijepe srebrne kanonske pločice, koje su pripadale istom oltaru, pa se u svetačnim danima, kad je sve ovo umjetničko blago bilo na oltaru, Svečev lik, koji je također bio djelomično obložen srebrom sjao u velebnom sjaju. Na Svečevom kamenom liku opažaju se još i danas rupice o koje je dotična srebrena oplata bila pričvršćena.

Ljubav prema sv. Dujmu potakla je Splićane, da par decenija poslije negoli su, prema svom ukusu, bili dotjerali Boninov oltar, misle o novom, još ljepšem oltaru za svog Sveca — zaštitnika. Izvedbu ove namisli povjerili su Ivanu Mariji Morlaiteru, jednom od najvećih mletačkih kipara XVIII stoljeća, koji je uz veliki smisao za dekorativnost posjedovao i veliku tehničku vještinu.

Morlaiter je oltar izradio god. 1767, o god. 1770. bilo je u nj uneseno Svečevo tijelo. Sarkofag je u formi elegantne kasnobarokne rake od raznobojnog mramora sa srebrnim ukrasima. Taj sarkofag podržavaju dva masivna ženska lika. Jedna je žena odjevena u dugu, bogato nabranu haljinu, ima glavu pokrivenu bijelom koprenom, a u ruci drži kalež s hostijom. Druga ima na sebi vojničku odjeću, na glavi šljem s velikom perjanicom. Ova dva ženska lika prikazuju dvije glavne kreposti sv. Dujma: vjeru i hrabrost. I jedna i druga krepost nije mogla biti bolje simbolizirana. Vjera je na sličan, ako ne i na jednak način, prikazana na slikama Moretta u Bresciji i Maccarija u Sijeni, na skulpturama Della Robbie u Pistoji i Orcagne u Firenci. Hrabrost je glavna odlika svakog pravog vojnika — bez nje vojnik i nije vojnik. Na bazi sarkofaga, koja je urešena obilatim festonima od ruža i drugog cvijeća, leže, na nemirnoj draperiji svećeničkog amikta, mitra i krčag iz-

među kojih je Kristov monogram. Iznad sarkofaga piramidalno komponirana grupa debeljuškastih anđelčića zaokružuje i upotpunjuje efektnu cjelinu.

Na antependiju meki je reljef koji prikazuje mučenje sv. Dujma. U prisustvu namjesnika, dželat, jakim zahvatom mača, udara po glavi Sveca koji pognut i smiren kleči na tlu. U pozadini je poganski svećenik s Jupitrovim kipom.

Otkriće ovog oltara i prijenos tijela sv. Dujma na ovaj oltar bilo je dalo povoda mnogim javnim radnjama i velikim svečanostima. Da se udovolji želji splitskih pučana, sveti ostaci morali su se nositi ulicama predgrađa, pa su zato one za ovu prigodu bile radikalno popravljene, a probio im se i novi put prema Poljudu, da bude lakši dolazak u grad Kaštelanima. Početak svečanosti bio je 6. svibnja 1770. hrvatskim govorom fra Jerka Bareze na tad nanovo popločanom Peristilu. Na sami dan Svečeva blagdana ulice su bile iskićene, a dućani i izlozi bogato ukrašeni. Katedrala je bila raskošno rasvjetljena. U punom sjaju barokne pompe držali su se svakog dana govori i svečanosti. Glavna svečanost bila je 10. svibnja: veliki vatrometi, pretstave, naučne diskusije i pučke zabave. Jerolim Bajamonti komponirao je tom prigodom jedan oratorij po tipu baroknih melodrama, čiji nam se tekst potpuno sačuvao, a muzika samo djelomično. U glazbenom arhivu Stolne crkve u Splitu nalaze se još: dionice Ivana Ravenjanina, Severa i Lobela; od zbora dionice soprana i alta te djelomična pratnja orkestra. Značajno je, da je jedno od glavnih lica u ovom oratoriju hrvatski knez Lovel (Lobelos), jedan od onih vođa Hrvata, koji su u doba bizantinskog cara Heraklija (610-641) u Dalmaciji potukli Avare i ovu zemlju zaposjeli. (Vidi: Konstantin Porfirogenet, De administrando imperio).

Morlaiter, da dobije potrebito osvjetljenje za barokni ugođaj svog lijepog oltara, bio ga je smjestio u posebnu kapelicu, koju je bio ugradio u peripteru. Zamisao da oltar bude smješten u posebnoj kapelici bez sumnje je potekla od tadanjeg splitskog nadbiskupa Ivana Luke Garagnina, jer se njemu bila duboko zasjekla u dušu prelijepa kapela sv. Ivana u njegovu rodnom Trogiru, to prekrasno i do sada u Dalmaciji nedostignuto umjetničko djelo, pa je želio da i Split dobije jedan sličan umjetnički biser. Morlaiter je mogao da ugradi kapelicu u peripteru, jer je pogled na vanjski dio kapelice bio zaštićen okolostojećim zgradama, osobito zgradom Stare Biskupije. Ali, kada su te okolišne zgrade malo pomalo nestajale i kad je kao najzadnja, uslijed požara, koji je izbio u noći između 14. i 15. siječnja 1924., nestala i Stara Biskupija. Dujmova kapelica kvarila je pogled na Mauzolej, jer je prekidala ritmički niz stupova, koji ga okružuju. Zato je splitska kulturna javnost s pravom željela da se kapela sruši i oltar povuče u samu debljinu zidova Mauzoleja, što je sve naskoro i izvedeno marom i zauzimanjem don Frane Bulića a uz obilnu novčanu pomoć svih narodnih slojeva. Ovom su prigodom bile očišćene slike u svodoluku iznad samog oltara, rad domaćeg slikara Marka Capogrosso.

Morlaiterov oltar, smješten u tamnoj četverouglastoj udubini Mauzoleja, izgubio je mnogo u svojoj ljepoti; splitska katedrala postala je još manjom nego što je bila, ali je radi spomenutog razloga trebalo doprinijeti ove žrtve. Splitske crkvene vlasti davši za ove radove svoj slobodni pristanak, dale su još jedan dokaz svoje širokogrudnosti u rješavanju kulturnih problema grada.

Ima još u crkvi i oko crkve dokaza pijeteta prema sv. Dujmu Tu u prvom redu treba spomenuti divni splitski zvonik, od svakoga zvan zvonik sv. Duje!

Prvi put počeo se graditi polovinom XIII stoljeća, a svršen je polovinom XVII. Gradio se, dakle, punih 400 godina. Počeo ga graditi nepoznati arhitekt i riješio, majstorski riješio, težak problem kako da ga postavi pred Katedralu, a da tim ne zapriječi ulaz u nju. Gradnjom su kasnije upravljali Mihovil Tvrdoj, Juraj Orsini, Andrija Aleši, Jakov Jakomilić i Ante Radičić. Do šest puta se gradnja zvonnika prekidala, do šest puta popravljala. 30.000 zlatnih dukata utrošeno je u njegovu gradnju, drugih 30.000 zlatnih dukata za popravke. I nakon što je bio potpuno gotov, elementarne ga neprilike ne poštedješe. Još nije bio pronađen munjovod, pa u nj, kao u najvišu građevinu Splita, više puta udari grom i uslijed toga pet je spratova prijetilo da se sruše.

Da ne propade ovo veliko djelo, dvjesta godina poslije nego što je bilo dovršeno, započe se s njegovim radikalnim popravkom. Godine 1882. opasaše zvonik jakim skelama, a god. 1890. počeo je rad na njemu. Stadoše izmjenjivati odozdo kamen po kamen, i tako kroz prvih šest godina popraviše dva donja sprata. Domaći majstor Andrija Perišić, koji je od početka upravljao radnjama, uvidi, da se na taj način ne može proslijediti radom, pa god. 1897. bijahu dignuti gornji spratovi, da se naprave novi. Sve do posljednjeg sprata doveo je radnju majstor Andrija, a poslije nastavi i dovrši rad drugi Splićanin, Josip Bettiza. God. 1908. bio je rad okončan i tako u osamnaest godina svršeno veliko djelo. U posao utrošeno je 800.000 zlatnih kruna.

Novi, preporođeni zvonik, ne uzmeš li u obzir malu varijantu završetka, isti je kao što je bio i stari; nova građevina, uskrsla kao fenič-ptica, krepko sjeća na umjetnost i sjaj romanskog sloga domaćih naših umjetnika; s vremenom će dobiti i onu starinsku smeđu boju, pa će da se potpuno priljubi okolostojećim velebnim građevinama, kao što se bio priljubio i onaj stari.

U predvorju crkve, na sjevernom pilonu prvog sprata zvonika, a ispod krasnog reljefa sa slikom Isusova rođenja, stoji reljefna ploča, djelo majstora Otona, nevješta klesara u onoj skupini domaćih kipara, što se skupiše u XIII stoljeću oko majstora Radovana i kojima dugujemo remek-djela romanske plastike u Splitu i Trogiru. Na toj reljefnoj ploči u sredini je sv. Dujam u bogatom nadbiskupskom ornatu s pastirskim štapom u ruci.

U riznici stolne crkve čuva se srebrno poprsje sv. Dujma, koje se u nekim svečanim danima izlaže na oltar i na njegov blagdan nosi u procesiji. Onakvo kakvo je danas, djelo je Gianbattiste Trevisanija iz Venecije. Na sjednici od 30. V. 1698. rizničari i članovi splitskog kaptola, pod uplivom splitskih plemića Augustina Cindra i Frane Capogrossa, odlučiše da pošalju u Veneciju staro poprsje sv. Dujma da bi se rastalilo, osim glave, i učinilo novo poprsje, podnožje i mitra, pa da bi tako stara gotička glava, na blještavim baroknim ornamentima, zasjala u punom sjaju. Poprsje je stiglo u Split 30. IV. 1699. Dekorativno je to i raskošno poprsje, po kojemu je barok razlio sav sjaj i veličanstvo. Glava je strogo gotička, ali je taj prvotni dio lijepo usklađen s pompoznom mitrom punom dragog kamenja i bisera i s gornjim dijelom kazule, koja je dekorirana raskošnim ornamentima nemirnog lišća i isprepletenog cvijeća (U talijanskom godišnjaku Arte Veneta za 1957. Kruno Prijatelj piše o sad spomenutom radu Gianbattiste Trevisanija).

U koru stolne crkve nalazi se lijepa slika sv. Dujma od Mateja Ponzonija. On je naslikao i četiri manje slike koje zatvaraju ciborij nad glavnim oltarom. Jedna od ovih, i to baš ona s južne strane prikazuje sv. Dujma. Ponzoni se rodio u Dalmaciji u drugoj polovici XVI stoljeća, a bio je rođak nadbiskupa Marka Antuna de Dominisa i brat nadbiskupa Sforze Ponzonija. Kao vrlo mlad čovjek otišao je u Veneciju, gdje je učio slikarstvo i bio mnogo pod utjecajem Palminim. Da je Ponzoni autor ovih slika zaključuje se po tome, što je tako ubilježeno na spisku umjetničkih slika katedrale, koji se nalazi u riznici. Ovaj spisak učinjen je od nepoznate

osobe na malom komadiću papira u doba kad je crkva još bila metropolitanska, dakle prije 1828. Zato se na nj možemo osloniti ukoliko govori o domaćim autorima.

U istom koru nalazi se i šest velikih platna koja prikazuju život sv. Dujma prema najstarijem nama sačuvanom Svećevu životopisu, što ga je napisao u drugoj polovici XI stoljeća Adam Parižanin po nalogu benediktinca Lovre, nadbiskupa splitskoga. Rad je to slikara Petra Ferrarija obavljen između 1683. i 1704. Prvo Ferrarijevo platno prikazuje nam kako sv. Petar šalje sv. Dujma u Dalmaciju; drugo, kako sv. Dujam propovijeda na trgu u Solinu kršćansku vjeru; treće i četvrto, kako on, Božjom pomoći, pravi razna čudesa; peto platno prikazuje nam sv. Dujma na sudskoj raspravi, a šesto njegovo mučeništvo.

Ferrari makar da nije shvatio intenzivnu, unutrašnju bit baroka, ipak je znao da udahne slici neki vanjski barokni kolorit. Sveci su u perikama, a dame u krinolini. Sasvim u duhu vremena u kojem je slikar živio! To je društvo iz Seičenta, koje je zalutalo u okolinu starovjekovnih martirija.

Ferrarijeve slike bile su popravljene god. 1930. uz trošak od tadašnjih 18.000 dinara. Nažalost, od ruke za ovaj posao vrlo nevješte.

Jedna od prednosti mozaika lateranskoga, što ga dao napraviti mučenicima solinskim papa Ivan IV, nad ostalim mozaicima u Rimu jest, da se na njemu, po prvi put na spomenicima u Rimu i na Zapadu, vide u potpunom karakteru predstavljena odijela, koja su nosili oko polovice VII stoljeća i crkovnjaci i osobe građanskog staleža (Grisar, Anal. Rom. I, str. 521. i slij.). Nijedan spomenik stare crkvene umjetnosti u Rimu ne daje nam povjesnički razvitak crkvenih odijela kao što nam to daje lateranski mozaik. Razna ova odijela prikazana u tako živim bojama, takvom točnošću i slikovitošću, svjedokom su također nošnje prijašnjih vjekova, s kojima se u bitnosti slažu i nošnje poznijih vremena, jer su se dugo u srednjem vijeku rabile. (La civiltá cattolica, 1898, str. 717).

Mi, dakle, potpuno tačno znamo nošnju sv. Dujma, ali ga sve slike i kipovi, osim lateranskog mozaika, prikazuju u nošnji kasnijih vremena. Da spomenemo neke:

Na poliptihu u crkvi u Poljudu Svetac je prikazan u pluvijalu, a na sebi ima palij crvene boje sa žutim križićima. Kad ovo gledamo, nameću nam se riječi pjesnikove: »Pictoribus atque poëtis quidlibet audendi semper fuit aequa potestas« — Slikari i pjesnici smjeli su se uvijek odvažiti na što mu drago! (Horatius, Ars poëtica, 9—10). Po crkvenim propisima palij se nikada ne nosi

na pluvijalu i uvijek je bijele boje s crnim križićima. Svetac drži u ruci maketu Splita. Kako je slika napravljena od Jerolima de S. ta Cruce god. 1549, to prikazuje Split u prvoj polovici XVI stoljeća. Naš povjesničar Šime Ljubić misli, da je ovaj slikar rođen u splitskom Velom Varošu, gdje se nalazi crkva sv. Križa, pa da odatle i njegovo majstorsko ime: De S. ta Cruce. Ali čini se da prezime De S. ta Cruce nije majstorsko ime, nego pravo prezime. Našao sam u kaptolskom splitskom arhivu (sv. 29) spis iz god. 1678. sa potpisom Georgius de Cruce, Can. Aeppalis, a u popisu bratima sv. Dujma (Kapt. arhiv br. 482) i god. 1769. ime: Doimo Dalla Croce. God. 1703. u Makarskoj je Vikar biskupa Bjankovića Juraj dala Croce. Apostolski vizitator za splitsku biskupiju Michael Priuli našao je i saslušao u župi Kaštel Kambelovca i Gomilice 16. III — 1603. kao župnika Jakova de Cruce. A opet u Kotoru, u crkvi sv. Josipa, nalazi se remek-djelo Jeronima di S. Croce, a prikazuje sv. Bartula. Talijani vele, da je Jeronim di S. Croce iz Bergama i da je bio vrijedan učenik Bellinija. Živio je najviše u Veneciji, a tvrdi se da je umro god. 1556. Napokon u Krapnju, u blagovaonici samostana, nalazi se velika slika Posljednje Večere s potpisom slikara Franc. S. Cruce. Slika je djelo renesansnog slikara Francesca da S. Croce (umro 1584), sina slikara Jeronima. On je grublji i oporiji majstor od svog oca, ali ipak sačuvao je bitne oznake mletačkih slikara iz Činkvečenta.

Neka nam se oprosti ova malo veća digresija, a sad pređimo da dalje govorimo o dokazima pobožnosti Velovarošana napram sv. Dujmu.

Na Marjanu je koncem XVII stoljeća postojala crkvica sv. Dujma. Ona se spominje u vizitaciji nadbiskupa Cosmija god. 1682-83. Crkve više nema, ali se zato u mnogim crkvama Velog Varoša još i danas nalaze slike ovog sveca. Tako na glavnom oltaru stare crkve sv. Luke jedan romanični reljef u drvu iz XIV stoljeća prikazuje Krista u sredini, a njemu je nadesno sv. Dujam, a nalijevo sv. Luka. Kako je crkva sv. Luke sada u derutnom stanju i treba radikalnih popravaka, ovaj reljef bio je provizorno pohranjen u sakristiji katedrale. God. 1951. prenijet je u obnovljenu crkvu sv. Nikole na Stagnji u Velom Varošu i tom prilikom »prekršten«. Sv. Dujam proglašen je sv. Nikolom, i onako su obojica bili biskupi, i postavljen u sredinu. Krist, koji nosi u ruci Evanđelje, proglašen je sv. Lukom i došao je na desnu stranu. Bivši sv. Luka, u dalmatici, sada je sv. Lovre.

Na retabuli glavnog oltara Pohođenja Marijina na Špinutu slika je Gospina, a oko Gospe sv. Dujam u pluvijalu s palijem na

albi i sv. Staš sa žrvnjem. Ispod njih silueta je Splita, svakako iz druge polovice XVII stoljeća, jer se na istoj opažaju gradske utvrde sazidane krajem kandijskog rata radi obrane protiv Turaka.

Ima u Splitu još i drugih slika sv. Dujma, lijepo sačuvanih i sve su napravljene poslije ovog doba, jer je na svima Split sa sada spomenutim zidinama. Najvažnija među ovima je slika na matrikuli Bratovštine sv. Dujma, napravljena god. 1688. od fra Andrije Andreisa, provincijala konventualaca. Prikazuje sv. Dujma u slavi na oblacima, obučena u crvenoj kazuli s palijem i s palmom pobjede u ruci, pod nogama mu Split, gledan s mora. Čuva se u arhivu Župskog ureda katedrale. Po ovoj slici učinjena je i ona lijepa i prelijepa na drvu, što se čuva u Gradskom muzeju, a pripadala je jedanput obitelji Marcocchia.

DUJMOV KULT VANI SPLITA

Kult sv. Dujma nije bio ograničen na sam Split. I ne spominjući dvije crkvice njemu u čast sagrađene u Solinu, jednu sagrađenu god. 1695, u blizini samog mjesta odakle je bilo preneseno njegovo sveto tijelo i drugu sagrađenu svakako prije konca XVII stoljeća a proširenu od splićanina Petra Bakića, biskupa bosanskoga i đakovačkoga, god. 1747. na mjestu gdje je jednog ljetnog dana provrela voda iz živca kamena, kad su, prema predaji, djeca, koja su nosila sarkofag s njegovim ostacima ožednjela i zavapila vode, — — — mi nailazimo na dokaze njegova kulta po cijeloj našoj obali od Sušaka do Kotora; štaviše, mi nailazimo na ovaj kult i na suprotnoj, talijanskoj, obali Jadranskog mora.

Poslije Solina i Splita, kult sv. Dujma svakako je najstariji u Trogiru, jer je kršćanstvo u Trogir unio lično sam sv. Dujam. To je konstantna tradicija u trogirskoj Crkvi. Pripovijeda se, da je on sakupljao trogirske kršćane u jednoj privatnoj kući kod gradskih vrata, koja kasniji dokumenti nazivlju P o r t a d o m i n i c a. Na uspomenu ovoga, bila je na tom mjestu sagrađena crkva sv. Dujma (domus beati Domnii). Ona je tijekom vremena popravljana i nadograđivana, a kada je god. 1064. osnovan u Trogiru, na poticaj trogirskog biskupa sv. Ivana, prvi ženski samostan, nekoliko trogirskih patricija darovalo je novom samostanu crkvu sv. Dujma, po kojem je u početku i samostan bio dobio ime (Rački, Dokumenti, str. 63). Koncem XII stoljeća ova se crkva nazivlje i crkva sv. Nikole (Smičiklas, Codex diplomaticus, II, str. 239 i 240), pa je i samostan dodao svom naslovu ime ovoga sveca (Smičiklas, cit. djelo, IV,

str. 287. i 288; Lucio, Memorie di Traú, str. 491). Kao što se to događa u više mjesta u našem primorju, tako i ovdje: veliko štovanje iskazivano sv. Nikoli bilo je uzrokom da se je sve manje i manje spominjalo ime sv. Dujma. Još i danas u dvorištu samostana trogirskih benediktinki vide se ostaci stare crkve sv. Dujma, a u novoj njihovoj crkvi sv. Nikole na jednoj oltarskoj retabuli naslikan je u sredini sv. Dujam, kojemu su s jedne strane sv. Benedikt, a s druge sv. Ambrozije. Današnja je slika iz god. 1886, a djelo je Antonija Zuccara, slikara sladunjavog realizma, koji se rodio u S. Vito (Friuli) god. 1827, mlad došao u Split, gdje se i oženio i za dugi niz godina radio u Splitu i okolici svete i profane slike. Prije je na ovom istom mjestu bio triptih sa slikom sv. Dujma; ova stara slika na platnu iz XIV je stoljeća i danas se čuva u samostanu. Samostan posjeduje i jednu relikviju našeg Sveca, koja se u stalne dane izlaže vjernicima na štovanje.

I u Kaštel Gomilici, gdje su za svrhe obrane mjesta od turskih navala Benediktinke imale svoj kaštio, koji još i danas, premda u ruševnom stanju, dava mjestu ono lijepo i slikovito, karakteristično obilježje, stajala je u staroj župskoj crkvi na oltaru divna pala, jedna od najljepših u Dalmaciji, na kojoj su mnogi sveci, koji se u našim krajevima slave; među ostalim tu je, uz fundatora reda, sv. Benedikta, i naš sv. Dujam. Palu je naslikao nepoznati autor u vrijeme kad se gradila ova crkva, dakle god. 1775, što potvrđuje i činjenica da se na stražnjoj strani pale nalazi ime nadbiskupa Kadčića, koji je u ovo vrijeme upravljao splitskom nadbiskupijom. Kad je početkom ovog stoljeća stara crkva napuštena, jer je postala premalena za ovo selo, prenesen je ovaj oltar sv. Benedikta skupa sa svojom palom u novu crkvu i na njemu se na blagdan sv. Dujma uvijek čita sveta Misa.

U župskoj crkvi u Podgrađu, u Poljicima, nalaze se u jednoj teci, uz kosti sv. Petra apostola, sv. Staša i sv. Arnira, i 3 kosti sv. Dujma, biskupa i mučenika. Jedna je kost duga 6 centimetara, druga 5, a treća 4 centimetra. Ovaj moćnik bio je jedanput vlasnost kanonika Koića, koji je živio u vrijeme nadbiskupa Garagnina, pak je god. 1770, kad se prenašalo tijelo sv. Dujma u novi oltar, dobio od istog nadbiskupa ove moći sv. Dujma. Na stražnjoj strani teke i danas je vidljiv pečat nadbiskupa Garagnina. (Quaestio de martyribus salonitanis, god. 1907, br. 11. — Rukopis u Biblioteci Visoke bogoslovske škole u Splitu).

I u Grohotama na otoku Šolti, u župskoj crkvi je relikvija sv. Dujma. Nije moguće razabrati grb na pečatu kojim je relikvija zatvorena.

U Donjem Selu, također na Šolti, u crkvi sv. Jelene, na oltaru je kip Gospe Neoskvrnjenog začeća, s lijeve strane slika sv. Duje u biskupskom ornatu, a s desne strane slika sv. Jelene.

I naša generacija dala je dokaza svoje ljubavi napram sv. Dujmu.

Na staroj cesti, koja je spajala Solin s Dioklecijanovom palačom, na mjestu zvanom Kman, postoji jedna mala kapelica podignuta na uspomenu prijenosa moćiju sv. Dujma sa solinskih ruševina u Split. Kapelicu je sagradio god. 1889. Paško Krstulović Opara († 1916) povećavši jednu malu nišu (ponaru), koja je otprije tu postojala na uspomenu ovog događaja, a bila izdubena u živcu kamenu. (Bulletino di archeologia e storia dalmata 1902. str. 46. i 1903. str. 95).

Kad je pred trideset godina Joza Kljaković svojim divnim fresko slikama uresio vranjičku crkvu, nije mogao a da ne naslika i prve vjerovjesnike u ovim krajevima, sv. Venancija i sv. Dujma. Isto je učinio i poznati dekorater Mate Meneghello kad je u to isto vrijeme ukrasivao crkvu Gospe od Otoka u Solinu.

I napokon, prije nego što svršimo prikazivati kult sv. Dujma u splitskoj biskupiji, treba napomenuti još i ovo:

U drugoj polovici XIV stoljeća skovala je splitska kovnica nov splitski novac. Ovaj novac ima na aversu glavu sv. Dujma s legendom S. Domnius, a na reversu u sredini križ, a ako njega C. Spalatensis (Civitas Spalatensis).

Početkom XV stoljeća, kada je Hrvoje gospodar Splita i nosi naslov »dux Splita«, kuje splitska kovnica grosse i polugrosse Hrvojeve. Na ovim je novcima na aversu splitski protektor sv. Dujam sa biskupskim štapom, a oko njega je legenda S. Domnius Spalati M. Na reversu je Hrvojev grb i naokolo legenda M. Hervoii ducis. (Grga Novak, Povijest Splita, 1957, sv. I, str. 468).

I brodovi su, pa i u najnovije vrijeme, nosili po svijetu ime našeg Sveca Zaštitnika. Veliki parni brod od 3624 brutto registar tona, vlasništvo braće Ferić, zvao se Sv. Duje. Dobio je ovo slavno ime god. 1931. Poslije 600 godina nije zamro na moru njegov kult! Čitamo, naime, da je Malo vijeće Dubrovačke republike imenovalo god. 1322. jednog kapetana škrivanom (podkapetanom) na corridi, koja je nosila ime Sanctus Domnius (Monumenta ragusina, libri reformationum, I, str. 60, Zagreb 1879).

Za senjsku biskupiju ne znamo kada je osnovana. Vjerojatno je, da se prvi put spominje u poslanici pape Inocenta I (402—417), što je šalje senjskom biskupu (Episcopo Seniensi) Laurenciju protiv fotinskog krivovjerja. Od tog vremena nema o senjskoj biskupiji nikakva spomena sve do god. 1169, kada papa Aleksandar III naređuje senjskom biskupu Mireju, da se ima poput svojih predšasnika (»quemadmodum praedecessores tui«) pokoravati splitskom nadbiskupu. Senjski biskupi bili su sve do god. 1640. sufragani splitskog nadbiskupa. Nije dakle nikavo čudo, da je u senjskoj biskupiji sv. Duje i te kako poznat. Evo nekih dokaza za to.

Nad gradom Senjom postojala je opatija sv. Dujma, po svoj prilici benediktinska, koja je već u XVI stoljeću bila u ruševinama zbog nemira i ratova. (Laszowski, Habsburški spomenici, III, str. 361—362). S ovim u vezi, sve do naših dana podjeljivala se je u senjskoj biskupiji čast mitronosnog opata sv. Dujma nad Senjem — Sancti Domnii supra Segniam. — (Schematismus Segnensis et Modrus. 1916).

Prema šematizmu senjsko-modruške biskupije za god. 1908, u vezi s kultom sv. Dujma bilježim još ove podatke:

1. Drivenik: župna crkva sv. Dujma B. M.;
2. Sv. Lucija u Kostreni: filijala Dujmići, 114 duša;
3. Župa Krasno: filijala Dujmušići, 164 duše;
4. Župa Lešće kod Otočca: Dujmović Selo, 360 duša.

Župski upravitelj driveničke župe Josip Jonaš piše mi 1. kolovoza 1949. upogled kulta sv. Dujma u njegovoj župi, koja se nalazi u Hrvatskom primorju, u blizini Crkvenice, slijedeće:

»Starosjedioci sadanjeg mjesta Drivenik posjedovali su župnu crkvu sv. Stipana, mučenika, čiji se krasni oltar iz XVII stoljeća nalazi sada u Zagrebu. Spomenuta crkva Sv. Stipana postoji još i danas iako se u njoj ne vrši bogoslužje. Ista može da bude stara oko 500 godina. Kako je ova župa stara, a župljana je bilo puno, osjećala se potreba da se sagradi veća župska crkva. I doista u neposrednoj blizini na lijepom mjestu sagrađena je velika i prostrana crkva i ta posvećena sv. Duji.

Kako je do toga došlo? — Pripovijedao mi je jedan Drivenčanin, koji živi u Zagrebu, ovo: Pred Turcima su iz Dalmacije došli u sadanji Drivenik doseljenici iz okoline Splita i ovdje se nastanili. Kako su s vremenom bili brojčano jači od starosjedilaca, a bila je u pitanju gradnja nove župske crkve, oni su uspjeli da crkva bude posvećena sv. Duji, koga su doseljenici osobito štovali. Tako su oni na neki način uspjeli da nametnu starosjediocima sv. Dujma. Kako se u to vrijeme zvalo ovo mjesto ne zna se. No novosjedioci, koji su došli iz Dalmacije, vjerojatno iz Drvenika, otočića kod Splita, uspjeli su vremenom da se i samo mjesto nazove Drvenik. Imena odnosno prezimena tih došljaka su bila, koja su se do danas sačuvala ova: Klarići, Petrinovići, Cerovići, a tih prezimena po njihovu pripovijedanju i danas ima u Drveniku ... kraj Splita.

Na starom župskom pečatu je stajalo »DRVENIK«, no kako nam se pošta gubila i išla u Drvenik, koji je u Dalmaciji, mjesto su prozvali Drivenik. To bi bilo, eto, nešto ukratko rečeno o prošlosti samoga mjesta i na koji je način sagrađena današnja crkva sv. Dujma.

Sama crkva sv. Dujma kada je sagrađena, ne zna se. Crkva je visoka i prostrana, sa dvjema pokrajnim lađama, voltana je, a stupovi su od naravnog crvenog kamena, što joj daje osobitu ljepotu. Na nadgrobnim pločama stoje godine iz 1753. i postoji u crkvi nadgrobna ploča iz god. 1653, gdje počivaju Klarići. Možda bi se po tome moglo prosuditi da iz tog vremena potječe i sama crkva. Župa je drvenička možda čak iz XII stoljeća. Matice su postojale iz god. 1697. sa imenom Drvenik. Prema tome bi se, ja mislim, moglo zaključiti da je sadašnja crkva sv. Duje stara s obzirom na nadgrobne ploče i matice oko 350 i 400 godina.

Više puta su ovdje bili profesori starina iz Zagreba i rekli su mi, da se čuva sv. Duje, jer je vrijedan pažnje.

Mogu Vam reći samo još to, da je narod sve do danas sačuvao veliko štovanje i ljubav prema sv. Duji i malo je župljana, koji štuju i spominju svoga patrona, kao Drivenčani. I danas se čuje u narodu često: »Bože pomozi i sv. Dujo!«

Mramorni, glavni oltar u crkvi je iz god. 1894.«

Na rtu otoka Pašmana postojao je u davnoj davnini muški benediktinski samostan, koji je 1118. bio razoren. Mjesto na kojem je bio samostan, darovali su benediktinci opatije Čokovac sv. Franji, kad je on, prema predaji, bio na Pašmanu. Na ovom mjestu sagrađen je 1308. franjevački samostan i posvećen sv. Dujmu. God. 1392. samostan je bio povećan od zadarske plemenitašice Pelegrine i onda predan franjevcima bosanske vikarije. Danas njim upravljaju franjevci dalmatinske provincije sv. Jeronima. Oni drže živim još i danas kult sv. Dujma, što se vidi i po tome, što u obližnjim selima Pašmanu i Tkonu mnogi nose ime Dujam. (Pobliže vidi u: Sche-

matismus seu status localis et personalis Provinciae Franciscanae Sancti Hieronymi in Dalmatia et Histria anno Domini 1959 descriptus, Romae 1959).

Jedna od glavica blizu luke na Vrgadi zove se pored Kapelica još i Sudujam. To je s. Domnius. Romanski stanovnici Vrgade štovali su dakle istog sveca kao i Splićani. (Skok, Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, str. 141, Zagreb, 1950).

U Povljima, ubavom selu na otoku Braču, naseljenom u XVI stoljeću od onih izbjeglica koji su se pred turskom najezdom bili za neko vrijeme sklonili u Poljica na dalmatinskom primorju, nalazi se u župskoj crkvi jedna relikvija sv. Dujma. Kako je na ovom mjestu do polovine XIV stoljeća bila glasovita benediktinska opatija, lako je moguće da je ovo štovanje sv. Dujma prešlo iz samostana na novo naselje. Samu pak relikviju sv. Dujma dobili su Povljani u novije doba od splitskog nadbiskupa Garagnina, kao što svjedoči pečat na stražnjoj strani kutijice, koji je još dobro sačuvan.

Utvrdivši ovako činjenicu da benediktinci od davnine vremena štuju sv. Dujma — i benediktinke na Hvaru imaju na oltaru sliku sv. Dujma i čuvaju jednu njegovu relikviju — i imajući pred očima da je sv. Benedikt svoj red, uglavnom, uredio prema pravilima istočnog monaštva, pa se stoga ovaj ima smatrati jednim ogrankom istoga, zar se ne može postaviti hipoteza, da je sv. Dujam bio jedan istočni monah, koji je iz Sirije donio kršćanstvo u Solin? Ovu hipotezu potvrđivala bi i činjenica što su redovnici u svim vremenima, pa i danas, prvi misionari u neznabožačkim krajevima.

U Srednjoj i Južnoj Dalmaciji imamo još po dvije prvorazredne uspomene na sv. Dujma.

Na otoku Braču, tri kilometra zapadno od varošice Pučišća, na jednoj uzvisini od 167 metara, vide se i danas ruševine crkvice sv. Dujma. Bila je duga 3 i pol metra, a široka preko 2 metra i nalazila se je u lijepoj hrastovoj šumici. Sve do pred kratko vrijeme bio je u njoj još i oltar, na kojem je do svoje smrti, bar ljeti, misio don Andrija Kovačić, koji je tu, u njezinoj neposrednoj blizini, imao i svoju kuću. (Navodno posljednji put čitana je u crkvici sv. misa god. 1812). Crkvica nema danas više niti vrata i posve je zapuštena. Po nevremenu tu pastiri sklanjaju svoje stado, lože vatru, pa je sva čađava. Nezaposleni, uz vatru, pišu svoja imena po zidovima. Ovu crkvicu bilježe geografske karte otoka Brača: bilježi je ona, koju je snimio na licu mjesta god. 1869 kapetan fregate T. Oesterreicher a zatim izdala austrijska ratna mornarica, i karta izdana god. 1913. od Bečkog vojnog geografskog zavoda.

Sve do XII stoljeća nije samo Brač nego i Hvar podpadao pod nadbiskupiju splitsku. Hvarska je biskupija ustanovljena god. 1147. pa joj je osim drugog teritorija pripao i Brač. Od ove godine pa sve do god. 1828. hvarski biskup sufragan je splitskog nadbiskupa. Možda baš i zato nalazimo na tragove kulta sv. Dujma i na otoku Hvaru.

U Dolu kod Staroga Grada postojala je do god. 1840. — po prilici — jedna crkvica svetoga Dujma. Njezine dimenzije su 6.30 x 2 metra. Neki Vranković iz Dola tražio je u njoj blago. Još se danas pred ulazom u crkvu vide udubine, odakle je bilo izvađeno ovo navodno blago. Oko god. 1883. porušeni su zidovi crkve, danas se vide samo njezini temelji. (Bullettino di archeologia e storia dalmata, XXVI, 1903. str. 105). O ovoj crkvici piše povjesničar Šime Ljubić u djelu »F a r i a, Cittá Vecchia e non Lesina«, Zagreb 1873., ovo: »Nel agro di Cittá Vecchia da tempo immemorabile esisteva una chiesa dedicata al primo apostolo di Salona. Nella visita del legato apostolico Valier (1579) leggesi: »ecclesia s. Doimi campestris et diruta est, collatio Ordinarii, cum aliquo proventu annuo; atque prope Civitatem Veterem. »Venne da poi ristaurata, giacché dagli atti di visita del Vescovo Milani 15. dec. 1645. risulta, che allora in essa celebravasi.«

Poslije propasti stare Salone mnogi njezini građani pribjegoše u Dubrovnik i tamo donesoše štovanje svog zaštitnika sv. Dujma, pa podigoše i crkvicu u njegovu čast na Montovjerni kod Gospe od Milosrđa. Otac Ivan Mattei (1714—1791) kaže da je ova crkvica ostala bez krova za vrijeme velikog potresa god. 1667. i onda bila napuštena, a njezini crkveni predmeti preneseni u crkvu Gospe od Milosrđa. Mattei je još mogao da vidi ruševine crkve i kaže da su u apsidi bile tri uske i plitke udubine, visoke gotovo toliko koliko je bila visoka i crkva. Danas, nažalost, teško je ustanoviti i pravu ubikaciju crkve (Zibaldone II, Memorie storiche su Ragusa raccolte dal P. Gian Maria Mattei, N. o 266 II N. o 416 nuovo pag. 267—268. — List dubrovačke biskupije str.79—80, br. 10 i 11 god. 1923).

U Škaljarima kod Kotora, na zemljištu i danas zvanom D u j m o v i n a (Gelcich, Bocche di Cattaro, Zara 1880, str.36) crkva je sv. Dujma. Sagrađena je na jednoj pravokutnoj, zasvedenoj građevini. Crkva ima polukružnu apsidu, a unutrašnje mjere bez apside iznose 3.53 m dužine i 2.18 m širine. Svodovi u crkvi i donjoj građevini nisu poluobličasti, nego oštri (Starohrvatska prosvjeta, god. II, str. 43). Po mišljenju nekih arheologa smjelo bi se zbog toga, što je ona posvećena sv. Dujmu, zaključivati da je sagrađena u vre-

menu od IX–XI stoljeća, kada je kotorska biskupija spadala pod splitsku nadbiskupiju (Starohrvatska prosvjeta, II, str. 44).

Prvi je pisani poznati spomen crkvice sv. Dujma iz god. 1331 (Sudski arhiv kod okružnog suda u Kotoru, sv. I, 202). Crkvica je jedanput, imala i svog natpopa-opata (Ivo Stjepčević, Katedrala sv. Tripuna u Kotoru, Prilog Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. LI, god. 1930–34, Split 1938, str. 60. i 98).

Zanimljivo je, da je na sjevernoj strani Kotora, u Dobroti (Ljuta), kod današnje crkve sv. Eustahija, koja je iz XVIII stoljeća, postojala crkva sv. Anastazija. Pod tim imenom crkva je uvijek označivana, počevši od početka XIV stoljeća, dok sižu isprave kod kotorskog sudskog arkiva, pa do konca XVI stoljeća. Koncem XVI stoljeća pojavljuje se za istu crkvu ime S. Eustachius, pak opet S. Anastasius, dok se nije S. Eustachius ukorijenio. Kako je do te izmjene došlo, ne može se pouzdano utvrditi. Narod međutim i danas crkvu sv. Eustahija zove »sv. Stas«, što više odgovara sv. Anastaziju, nego sv. Eustahiju. Zanimiv je ovaj slučaj! S jedne strane Kotora sv. Dujam, s druge sv. Staš!

Ovome nadodajte i ovo: U Popisu moćiju kotorskog relikvijara iz god. 1745. stoji: Ossa bracchii s. Domnii in argento, a pri posveti bivše crkvice sv. Lucije u gradu obavljenoj 1360. bile su u oltar položene moći sv. Dujma.

Na Tremitske otoke kod Monte Gargana u Italiji unesen je kult sv. Dujma od davnih davnina. Valjada su ga tamo donijeli solinski bjegunci ili solinski trgovci. Najveći od tih 5 otočića ima sedam kilometara obale i nosi ime otok sv. Dujma. Njemu je na otočiću podignuta lijepa i dosta velika crkva. (Farlati, Illyricum sacrum I, str. 507–509). Dokumenti XVI stoljeća spominju na ovom otočiću jednu luku, koja je sačuvala karakteristično ime –: L a s c h i a v o n e s c a.

Nije tome davno što je Mitar Dragutinac izdao zbirku pjesama u čast svetih solinskih mučenika. Zaključujući ovu radnju, mislim, da nije vanpredmetno donesem li ovdje njegovu pjesmu u čast sv. Dujma.

Venancijev si nasljednik — Na svetom tronu biskupskom,
Za mučenikom mučenik — Solinu svjetlo nosio.

Al carski grad je orah tvrd, — Tu tlo je kruto, kameno,
Na njemu lako ne niče, — Još manje raste usjev svet.

Pa ipak ti si orao, — pa ipak ti si sijao, —
Na znoj i muke ne pazeć, — Đavolsku kršeć šikaru.

O trnja boden svakakvog, — Ti, Dujme, stalno krvariš, —
Dok srce neustrašivo — podnosit moglo strašni boj.

No ti se nisi puštao, — Da zlo ti sile nadvlada, —
Dobrotom zlo si svladao sam — I primjer lijep nam pružio.

Pod mačem oštrim, krvavim — Svoj sveti duh si pustio,
A nebo ti je nagrada, — Za tolik trud, za napor sav.

A sad se tobom diči grad, — Kraj mora što se smjestio,
I pomoć moli za svoj puk, — Da vjeran bude Spasu svom.

Pomaži i sad, Dujme svet, — Pomaži Split svoj molitvom,
Da Trojstvo sveto prospe na nj — Milosti svojih obilje. Amen!

Izdao i odgovara: Dr. Miroslav Matijaca, Split, Kavanjinova ulica 4
Odobrio: Biskupski Ordinarijat u Splitu, (11. prosinca 1961. Br. 2120.)
Tisak »Tipografija« Đakovo 1962.